

הכתוב מדבר, אחת כדרכה, ואחת שלא כדרכה, והוא דבר שאין הצדוקים בו, ודיין זה זיכה על ביאה שלא כדרכה.

שנינו במשנה: דיני ממונות הכל מלמדים זכות וחובה, דיני נפשות הכל מלמדים זכות.

ומדייקת הגמרא: "הכל" — ואפילו העדים שהעידו על המעשה המחייב אותו מיתה, יכולים לבוא וללמד עליו זכות להצילו ממיתה.

נימא מתניתין רבי יוסי ברבי יהודה היא, ולא רבנן.

דתניא: [במדבר לה] "ועד אחד לא יענה בנפש" — בין לזכות בין לחובה, רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עונה לזכות, ואין עונה לחובה.

אמר רב פפא: "הכל" האמור במשנה, הכוונה היא באחד מן התלמידים היושבים בשורות לפני הדיינים, ולא העדים, ודברי הכל היא.

ומבאר הגמרא: מאי טעמא דרבי יוסי בר אבא יהודה?

דאמר קרא [במדבר לה] "עד אחד לא יענה בנפש למות". ומיתור המילה "למות", אנו למדים: רק למות הוא דאינו עונה. אבל לזכות — עונה.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: והוא שטעה המזכה בדבר שאין הצדוקין מודין בו, שאין טעותו מפורשת בתורה אלא בדברי המשנה והגמרא. אבל טעה בדבר שאפילו הצדוקין מודין בו, מחזירין, זיל, קרי בי רב הוא! שהוא דבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים שהוא טעות, ואין פסק דין שכזה נחשב כלום.

בעא מיניה רבי חייא בר אבא מרבי יוחנן: טעה המזכה בנואף ונואפת, מהו? (37)

אמר ליה: אדמוקדך יקיד, זיל קוץ קרד וצלי. משל הוא: כל זמן שהאש במוקד דולקת, נצל אותה, קצוץ את הדלועים שלך, וצלה אותה עליהם. והנמשל הוא, בשעה שאתה שומע דבר, תן לבך להבין ולהוסיף לקח. וכיון ששמעת ממני שאם טעה בדבר שהצדוקים מודים בו הדין חוזר אפילו מזכות לחובה, הרי היה לך להסיק מאליו, שאם טעה בנואף ונואפת, שהוא דבר שהצדוקים מודים בו, חוזר הדין, כי אין כאן כל צד לזכות.

איתמר נמי, אמר רבי אמי אמר רבי יוחנן: טעה בנואף חוזר.

אך דנה הגמרא: אלא, היכי דמי "אין חוזרין" בדיני נפשות, שבהם נכללים גם נואף ונואפת?

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: כגון שטעה בחיוב על ביאה שלא כדרכה, הנלמד מדברי הכתוב "משכבי אשה", שבשתי משכבות

37. להמית. אך בנואף ונואפת לכאורה אין במה לטעות כי הכל מפורש. רש"י

37. בדין רוצח יתכנו טעויות רבות בדברים שאינם מפורשים, כגון שזיכהו משום שעל פי הערכתו המוטעית לא היה באבן שזרק בכדי

ורבנן, מדוע הם פוסלים את העד מללמד זכות?

אמר ריש לקיש: משום דמיוחזי כנוגע בעדותו. כי יתכן והוא בא ללמד עליו זכות משום שהוא חושש שמא יוכרע הדין לחובה על פי עדותו, ויביא הנידון עדים להזימו.⁽³⁸⁾

ורבנן, האי יתור של "למות", מאי דרשי ביח? —

מוקמי ליה באחד מן התלמידים שיושבים לפני הדיינים, ולא בעדים, מן הטעם שהתבאר.

כדתניא: אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות, מניין שאין שומעין לו? — תלמוד לומר "עד אחד לא יענה".

מניין לאחד מן התלמידים שאמר יש לי ללמד עליו חובה, מניין שאין שומעין לו? — תלמוד לומר "אחד לא יענה בנפש למות".

שנינו במשנה: דיני נפשות המלמד זכות אינו מלמד חובה.

אמר רב: לא שנו שאינו יכול לחזור וללמד חובה, אלא בשעת משא ומתן, כדי שיתאמץ למצוא לו זכות, כי שמא לא טעה. אבל בשעת גמר דין, שכבר חיפש כל צידי הזכות ולא מצא, אפילו דין המלמד זכות בתחילה, חוזר ומלמד חובה.

מיתבי מהמשנה לקמן [מ א]: בית דין שדנו דין נפשות, אינם פוסקים את הדין בו ביום, אלא נושאים ונותנים בדבר כל הלילה, איש איש לעצמו.

למחרת, משכימין הדיינים ובאין למושב בית הדין. המזכה אומר "אני המזכה מאתמול, ומזכה אני במקומי". צריך אני לעמוד ולזכות גם היום, בעל כרחי, כי המזכה אינו חוזר. ואילו המחייב מאתמול אומר "אני המחייב, ומחייב אני במקומי", שעדיין אני בדעה לחייבו.

המלמד חובה חוזר ומלמד זכות. אבל המלמד זכות, אינו יכול לחזור וללמד חובה.

ומקשה הגמרא מכאן על רב: והא למחרת, גמר דין הוא! ומוכח שגם בגמר דין אין המזכה יכול לחזור ולחייב!?

ודוחה הגמרא את הקושיה: וליטעמיה, למחרת, משא ומתן מי ליכא? האם אי אפשר להמשיך גם למחרת את המשא ומתן? ואם כן, כי קתני במשנה לקמן שגם למחרת אינו יכול לחזור בו, הוא בשעת משא ומתן.

ומביאה הגמרא ראייה אחרת:

תא שמע ראייה אחרת מדברי המשנה ההיא, שגם בגמר דין אין המזכה יכול לחזור ולחייב:

סנהדרין של שבעה ואחד שדנה דיני נפשות, והיו בה שלשים וחמשה מזכים ושלשים וששה מחייבים, ואי אפשר להכריע את הדין לרעה על פי דין אחד בלבד, דנין אלו כנגד אלו בדבריהם, עד שיראה אחד מן שלשים וששה הדיינים המחייבין את דברי המזכין, ואז יהיו שלשים וששה מזכים כנגד שלשים וחמשה מחייבים, ומכריעים את הדין לזכות על פי רוב של דין אחד.

38. ולחזור בו מן העדות הוא אינו יכול, כי כיון שהגיד, שוב אינו חוזר ומגיד. רש"י

במנין בשעת גמר דין, הרי הוא מוצא מכלל רבינו [רב]. כי לדברי רב יכול המזכה לחזור בו בשעת גמר דין. ואם כן, כיון שמת המזכה, אי אפשר להתחשב בו, כי שמה היה חוזר. ומוכח, שנחלקו בדבר רב ורבי יוסי בר חנינא, ואי אפשר להתאים את דבריהם!

ומתרתת הגמרא: "אין מוצא" איתמר, ולא "מוצא" איתמר!

ומביאה הגמרא ראייה אחרת:

תא שמע מהא דתניא לקמן: שני סופרי הדיינין עומדין לפניהו, אחד מן הימין ואחד מן השמאל, וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין, את טעמיהם לזכות ולחובה.

ומוכיחה הגמרא: בשלמא את דברי המחייבין יש לכתוב, על אף שיכולים המחייבים לחזור בהם למחר, כי שמה למחר, חזו יראו המחייבים [או אחד מהם] שיש לחייבו מחמת טעמא אחרינא, טעם שונה ממה שראו אתמול, ובעו למעבד הלנת דין, ויצטרכו להלין את הדין לילה נוסף כדי לעיין בטעם האחר במשך הלילה.

אלא דברי המזכין, אם יכול המזכה לחזור בו, מאי טעמא יש לכתוב את טעם הזיכוי ולא די לכתוב שפלוני זיכה? לאו, האם לא, משום דאי חזו טעמא אחרינא לחובה, אם רוצים המזכים לחזור בהם ולחייב, לא משגחינן בהו?

ודוחה הגמרא: לא משום כך כותבים את טעמיהם של המזכים, אלא כדי שלא יאמרו שנים דיינים טעם אחד משני מקראות שונים, שאז ודאי אחד מהם טועה, כי אי אפשר שייכתבו שני מקראות לדבר אחד,

ומדייקת הגמרא: ואם איתא שבשעת גמר דין יכול גם המזכה לחזור ולחייב, ליתני נמי איפכא, עד שיראה אחד מהמזכים את דברי המחייבים, ויהיו שלשים ושבעה לחיוב ושלשים וארבע לזכות, ואז מוכרע הדין לחובה ביותר מדיין אחד.

ודוחה הגמרא: תנא אזכות קא מהדר, נוח לו לתנא לחזר ולנקוט בדבריו את אפשרות הזכות, אבל אחובה לא קא מהדר. אם כי, הוא הדין שיכול לחזור המזכה לחובה.

ומביאה הגמרא ראייה אחרת: תא שמע מהא דאמר רבי יוסי בר חנינא [לקמן מג א]: אחד מן התלמידים שזיכה, ומת — רואין אותו לענין המנין של המחייבים והמזכים, כאילו הוא עדיין חי ועומד במקומו,

ומדייקת הגמרא: ואמאי אפשר להסתמך על דעתו גם לאחר שמת? נימא: אילו הוה קיים — הדר ביה!

אלא מכאן ראייה, שגם אילו הוא היה קיים, הוא לא היה יכול לחזור בו, כיון שכבר זיכה. ומוכח, שאפילו בשעת גמר דין אינו יכול המזכה לחזור ולחייב!

ודוחה הגמרא: לעולם יכול המזכה לחזור בו בשעת גמר דין. אלא השתא, מיהא לא הדר ביה. הרי עתה הוא לא חזר בו, ולכן אין לנו לחשוש שמה אם היה קיים היה חוזר בו, אלא אפשר להתחשב בדעתו לפני שמת.

אך תמהה הגמרא: האיך אנו מתאימים את דברי רבי יוסי בר חנינא שיהיו גם לפי רב? והא שלחו מתם, מארץ ישראל לבבל: לדברי רבי יוסי בר חנינא, האומר שאם מת אחד התלמידים המזכים אפשר להתחשב בדעתו

ולכן אי אפשר למנותם כשניים, וכמו שיתבאר להלן.

כדבעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן: אמרו שנים דיינים טעם אחד משני מקראות, מהו? אמר ליה: אין מונין להן אלא אחד.

ודנה הגמרא: מנהני מילי? —

אמר אביי: דאמר קרא: [תהלים סב] "אחת דבר אלהים, שתיים זו שמעתי, כי עז לאלהים" — מקרא אחד ["אחת דבר אלהים"] יוצא ללמד על כמה טעמים ["שתיים זו שמעתי"], ואין טעם אחד, דין אחד, יוצא מכמה מקראות.

דבי רבי ישמעאל תנא: [ירמיהו כג] "וכפטיש יפצין סלע", מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות — אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים.

ודנה הגמרא: היכי דמי טעם אחד משני מקראות? —

אמר רב זבד, כדתנן: המזבח מקדש אפילו קרבן פסול, שאם עלה על המזבח שוב לא ירד, למרות פסולו. אך אין המזבח מקדש כל קרבן, אלא רק את הקרבן הראוי לו. להוציא קומץ שלא התקדש בכלי שרת, שאינו נחשב ראוי למזבח כל זמן שלא התקדש בכלי שרת.⁽³⁹⁾

רבי יהושע אומר: כל הראוי לאשים, שהוא מיועד להקטרה על האש שעל גבי המזבח, דהיינו אימורים, אם עלה — לא ירד. שנאמר [ויקרא ז] "היא העלה על מוקדה".⁽⁴⁰⁾ מה עולה, שהיא ראויה לאשים, אם עלתה לא תרד — אף כל שהוא ראוי לאשים, אפילו היה אימורי קרבן פסול, אם עלה, לא ירד.⁽⁴¹⁾

רבן גמליאל אומר: כל הראוי למזבח, ולאן דוקא הראוי לאשים, אם עלה לא ירד. שנאמר "היא העלה על מוקדה על המזבח". מה עולה, שהיא ראויה לגבי מזבח, שהרי נאמר "על המזבח", אם עלתה לא תרד, אף כל שהוא ראוי למזבח. ולכן, אפילו דם שנפסל או יין נסכים שנפסל, אם עלה, לא

39. הקדמה

קרבנות שנפסלו להקרבה בהיותם בעזרה, כגון שנשפך דמם, ולא נתנו ממנו על המזבח, או שהתפגל הזבח מחמת מחשבת פיגול, אם הועלו על גבי המזבח, הם מתקדשים להיות "לחמו של מזבח", ויש להקריבם על המזבח. דין זה נלמד מדברי הכתוב "היא העולה על מוקדה", המלמד שמשעת עלייתה של העולה על מוקד המזבח, היא תהיה בהוייתה, שיש להשאירה ולהקריבה על המזבח בכל ענין, אפילו אם היא פסולה [זבחים פג א].

בתחילה אומרת המשנה את יסוד הדין, שהמזבח מקדש ומכשיר להקרבה דבר פסול

שהיה ראוי למזבח [אילולי שנפסל], ולאחר מכן את דברי רבי יהושע ורבן גמליאל המבארים מהו "הדבר הראוי" למזבח, האם המדובר רק בדברים הראויים להקטרה, או גם בדברים הראויים לזריקה [דם] ולניסוך.

40. עיין בהערה הקודמת שהלימוד הוא מ"היא העולה", שבהוייתה תהיה. ורש"י הוסיף כאן, שכל הלילה תהא שם, ללמד כיון שעלתה, אפילו עולה פסולה, שוב לא תרד, ואילו לגבי כשירה אין צורך לכתוב לומר זאת.

41. ומניחה עתה הגמרא שרבי יהושע לא בא

ירד, ויזרק הדם הפסול, וינסכו את היין הפסול.

ותרוייהו מאי קמרבז? — פסולין להקרבה שנפסלו בעזרה, שאם עלו על המזבח הוכשרו להקרבה.

מר מייתי לה מ"מוקדה", ומר מייתי לה מ"מזבח". והניחה הגמרא שהם לא נחלקו בדין אלא רק במקור הדין, וזו היא דוגמא ללימוד של טעם אחד היוצא משני מקראות.

ותמהה הגמרא: והא התב, מיפלג פליגי להלכה, ואין זה טעם אחד כלל!

דקתני סיפא: אין בין דברי רבן גמליאל לדברי רבי יהושע אלא הדם והנסכים שנפסלו והועלו על גבי המזבח, שרבן גמליאל אומר: לא ירדו, משום שקידשם המזבח והכשירם לזריקה ולניסוך, ורבי יהושע אומר: ירדו, כיון שאין המזבח מקדש פסולים אלא אימורים הראויים לאש.

אלא, אמר רב פפא, דוגמא לטעם אחד היוצא משני מקראות הוא בדתניא, רבי יוסי הגלילי אומר: מתוך שנאמר [שמות כט] "כל הנגע במזבח יקדש", אפילו פסול, יקדש, ולא ירד, שומע אני שהמזבח מקדש בין ראוי בין שאינו ראוי, כגון שאור ודבש, או צבי, או חולין, שאינם ראויים להקרבה כלל

תלמוד לומר [שמות כט] "כבשים". מה כבשים ראויין — אף כל ראוי.

רבי עקיבא אומר: [שמות כט] "עולה", מה עולה ראוייה — אף כל ראוי.

ותרוייהו מאי קא ממעטו — פסולי שלא נראו להרבה מעולם.

מר מייתי לה, לומד זאת מ"כבשים", ומר לומד זאת מייתי לה מ"עולה". —

אך דוחה הגמרא שהם נחלקו בדין, ואין זה טעם אחד:

והאמר רב אדא בר אבהו: עולת העוף פסולה איכא בינייהו. מאן דמייתי לה הלומד מ"כבשים", כבשים — אין. אבל עולת העוף — לא. ומאן דמייתי לה מ"עולה" — אפילו עולת העוף נמי!

אלא, אמר רב אשי, דוגמא לטעם אחד היוצא משני מקראות הוא בדתניא:

נאמר לגבי שוחט קדשים חוץ לעזרה, [ויקרא יז] "דם יחשב לאיש החוץ, דם שפך" — לרבות את הזורק דם קדשים בחוץ שהוא חייב כרת כמו השוחט קדשים בחוץ, דברי רבי ישמעאל.

רבי עקיבא אומר: [ויקרא יז] נאמר לגבי מעלה קדשים בחוץ "או זבח" — לרבות את הזורק.

ותרוייהו מאי קא מרבז — זריקה של דם קדשים בחוץ, לומר שחייב עליה כרת.

מר מייתי לה, לומד זאת, מ"דם יחשב", ומר מייתי לה מ"או זבח".

ותמהה הגמרא שאין זה טעם אחד:

לחלוק, אלא רק מביא את המקור מהפסוק.